

tül sikerült plasztikus képet nyújtania a korabeli magyar pártpolitikáról, igazolja a válogatás elveit. Az 52 darab levéltári vagy kézirat-tári forrás értékét viszont nagyon növeli, hogy szinte kizárólag primer forrásokról, vagyis első ízben publikált és közölt dokumentumokról van szó.

A forrásanyagok hitelességéhez szigorúan ragaszkodó szerkesztők manapság már ragaszkodnak a dokumentumok eredeti nyelvű közléséhez. Angyal Béla más utat választott, csupán magyar nyelven, feltehetőleg saját fordításában közli a szlovák és cseh nyelvű anyagokat is. Ez a megoldás kétségkívül leegyszerűsíti a szerkesztői munkát, s helymegtakarításhoz vezet, szakmai szempontból azonban minden bizonnyal szerencsésebb lett volna a dokumentumok eredeti nyelvű közlése is, amelyet a magyar fordítás követhetett volna. Szintén vitára adhat okot az a megoldás, amely szerint a szerző a dokumentum elé kerülő regesztum mellett a dokumentumokhoz még egy külön kommentárt is fűz. Ez nem csupán azért lehet vita tárgya, mivel a szerző így néhány alkalommal önmagát ismétli, hanem azért is, mivel a kommentárok szövegén olykor a szerzői szubjektivitás is átüt. A kommentárt azért is fölöslegesnek tartjuk, mivel a szövegekhez rendelt lábjegyzetek elegendő teret adnak a megértéshez szükséges információk közléséhez.

Nagyon hasznos segédeszköz viszont az olvasó számára a kötet végén elhelyezett *Névmagyarázatok és névmutatók*, noha a cím kissé megtévesztő, hiszen az oldalszámok megjelölése hiányában mutatóról szó sincs. A több mint félezer felsorolt személy között ugyan találni szlovák valamint magyarországi politikusokat is, a jegyzék, amely már önmagában is külön értéke a kötetnek azonban így is a nyugodtan nevezhető a két háború közötti magyar politika eddigi legteljesebb politikuslistájának. Persze a kevesebb talán több lett volna, vagyis talán nem lett volna szükséges a szövegekben előforduló valamennyi személynév magyarázatára. II. Rákóczi Ferenc nevét például mindenki ismeri, Pataky Ancsiról (?) viszont csak annyit közöl a szerző, hogy „érsekújvári leány”, aki talán nem volt olyan jelentős személyiség, hogy bekerüljön a jegyzékbe. Jó megoldás-

nak tekinthető viszont az, hogy Angyal a névjegyzékben a szövegekben található magyar névváltozatban közli a szlovák személyiségek nevét, zárójelben azonban feltünteti a szlovák névváltozatot is.

A kötet szerkesztőjét és korrektoit dicséri, hogy a szövegben kevés hibát sikerült felfedeznünk, noha közülük egy-kettő bosszantó: A 23. oldal 1. lábjegyzetében például tévesen közlik Angyal Béla monográfiájának címét; a 318. oldalon található kommentárban pedig egy kapitális helyesírási hiba („bolykottyának” a bojkottjának szóalak helyett) található.

A *Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt Történetéhez 1919–1936* című forráskötet elolvasása után kialakult összkép meglehetősen pozitív. Az ízléses külsőn értékes tartalmat rejt, ami után csak remélhetjük, hogy a folytatás sem marad el, és Angyal Béla az általa is jelzett több ezer oldalnyi fénymásolt anyagból újabb válogatásokat készít, amelyek a jelenlegi kötet tartalmát nemcsak kiegészítik, hanem árnyaltabbá is tehetik. A jelen forráskötet megjelenése azonban már önmagában is eseményszámba megy, hiszen a *Fontes* sorozat elindítását nyugodtan nevezhetjük fordulópontnak a szlovákiai magyar történetírás szempontjából. Mint ahogy a sorozat szerkesztője, Varga Sándor is jelzi, a kezdetét jelentheti „a tényekre és adatokra építkező múltfeltárásnak”. Most már történészeinken a sor, hogy az Angyal által megkezdett munkát folytassák és az általa magasra emelt mércét átugorják. Hogy ez így lesz arra egyrészt a sorozatszerkesztő Varga Sándor szakmai felkészültsége, másrészt a Fórum Intézet eddig már többször is bizonyított igényessége lehet a biztosíték.

Simon Attila

Němci a Madaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940–1945. Karel Jech (zost.). Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Nakladatelství Doplňk, 2003, 688 p.

A közép-európai térségben a rendszerváltozást követő években a közéleti érdeklődés középpontjába került néhány olyan közel-

múltban lejátszódott történés és folyamat, amelyeknek még ma is élő elszenvedői és tanúi vannak, és amelyekről a szovjet fenntartóság alá tartozó államokban 1989 végéig nem lehetett nyíltan beszélni. Ezen kérdések egyike a II. világháború után Csehszlovákia területén élő német és magyar lakosság kálváriája, pontosabban jogfosztása, vagyonának elkobzása és kitelepítése. E kérdéskört általában a Beneš-dekrétumok következményei gyűjtőnév alatt szokták emlegetni. Az, hogy ez a megjelölés mennyire helytálló, arról időnként viták folynak. Ebben a recenzióban erre most nem kívánunk kitérni. Induljunk ki abból, hogy 1944–45-ben és az azt követő három évben Csehszlovákiában olyan törvények, rendeletek és egyéb kötelező érvényű szabályok láttak napvilágot, amelyek a német és magyar lakosságot megfosztották alapvető állampolgári jogaitól és vagyonuktól. A fenti címmel megjelölt kötet ezekből a jogi normákból közöl válogatást. Azokat a legvitatottabb törvényeket és hozzájuk kapcsolódó dokumentumokat közlik, amelyek nemzetiségi alapon mondják ki bűnösnek a németeket és magyarokat, anélkül, hogy megvizsgálnák, hogy valóban folytattak-e bűnösnek nyilvánított tevékenységet az első Csehszlovák Köztársaság feldarabolása érdekében.

A tekintélyes vastagságú kötetben összesen 64 dokumentum került közlésre, ebből 12 az elnöki dekrétum, kettő 1940-ből, a többi 1945-ből származik. Két olyan, a Nemzetgyűlés által 1946-ban elfogadott törvényt is közöl a kötet, amelyek az előző években kiadott törvényeket és rendeleteket erősítik meg. A további 50 dokumentum az említett törvényekhez kötődik, általában az előkészítés során keletkezett állásfoglalásokról, illetve elaborátumokról van szó, egy esetben pedig az elnöki dekrétum intézkedéseit Szlovákia területén érvényesítő Szlovák Nemzeti Tanács által kiadott rendeletről. Ez a válogatás ugyan csak töredékét képezi annak a 144 jogszabálynak, amelyeket Beneš-dekrétumoknak nevezünk, de ezek azok, amelyek a német kitelepítettek és a szlovákiai magyar érintettek részéről leginkább kifogásoltak. Ezekben fogalmazódik meg a kollektív bűnösség elve, amikor kimondják, hogy a magyarok és a németek nem kaphatnak

csehszlovák állampolgárságot, és nemzetiességük miatt megfosztják őket vagyonuktól is. A kötet összeállítója, Karel Jech az előszóban közli, hogy ez a válogatás egy korábbi dokumentumkötetből vette át a közölt dokumentumokat (*Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty. K vydání připravili: Karel Jech a Karel Kaplan. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Nakladatelství Doplňek, 2002, 1066 p.*). Az említett kötet ugyan szintén csak válogatást közöl, a 144 elnöki dekrétumból 44-et ad közre, de összesen 253 dokumentum szerepel benne. Azokat a dekrétumokat és a hozzájuk kapcsolódó dokumentumokat közölték, amelyek „alapvető jelentőséggel” bírnak Csehszlovákia háború utáni újraesztésére és állami berendezkedésére. Ez a két kötet igen jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy nemcsak a szakmai közönség, de az olvasók és érdeklődők széles rétegei is megismerkedhesse a az alapvető tényekkel, amelyek ismerete nélkül nehéz bármit is nyilatkozni Csehszlovákia második világháborút követő 2–3 évéről.

Visszatérve a címben feltüntetett kötet ismertetéséhez el kell mondani, hogy az egyes dokumentumok közlése teljesen megfelel a modern, tudományos igényű forrásközlés követelményeinek. A szerkesztők a hivatalos törvénytarban és közlönyökben megjelent szövegeket adják közre. Az egyes dokumentumokat bőven ellátták magyarázó jegyzetekkel, amelyek nagyban növelik a kötet információs értékét. A bevezető után két jogi elemző tanulmány került a kötetbe. Mindkettőt a prágai Károly Egyetem jogtudósai Jan Kuklík és Vladimír Mikule állították össze. Mindketten elemzik a Beneš-dekrétumok keletkezésének körülményeit az egyes időszakokban, tehát 1940-től, amikor a londoni emigrációban megszületett az első két elnöki dekrétum, egészen 1946 márciusáig, amikor a Csehszlovák Nemzetgyűlés visszamenőleg megerősítette az 1940-ben és 1945-ben kiadott elnöki dekrétumokat. Az elemzések egybehangzóan bizonyítják az elnöki dekrétumok és az egész rá épülő jogalkotás legitimitását. Nem véletlen, hogy mindkét tanulmány elsősorban erre helyezi a hangsúlyt, ugyanis számos, főleg német államjogász megkérdőjelezi a Beneš-dekré-

tumok legitimitását éppen a kiinduló pontjuknál fogva, tehát a 1940-ben kiadott két dekretum kapcsán. Megjegyezzük, hogy ezt a kételyt már Gyönyör József is megfogalmazta a rendszerváltozás utáni első években kiadott tanulmányaiban.

Amellett, hogy a kötet szerzői és összeállítói elsősorban a német kiadványokkal és elemzésekkel vitatkoznak, jelentősen hozzájárulnak ahhoz, hogy a német nyelven olvasók és az érintettek vagy azok leszármazottai is autentikus dokumentumokat kapjanak kézhez. Ezért az egész kötet, tehát a tanulmányok és maguk a dokumentumok is a kötet második felében német nyelven is közlésre kerültek. A fordítások igen alaposan készültek. Ez látszik abból, hogy a fordítói tájékoztatásban felsorolták a problémákat, amelyeket meg kellett oldaniuk a munka során.

A kötetet a vonatkozó szakirodalom változott bibliográfiája, a benne szereplő személyek rövid jellemzése, rövidítések jegyzéke és a kötetben előforduló nevek lajstroma zárja.

Varga Sándor

Csanda Gábor (szerk.): Somorjai disputa (1.). Az élő szlovákiai magyar írásbeliség c. szimpózium előadásai. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet –Lilium Aurum Könyvkiadó, 2003, 272 p. /Disputationes Samarienses 1./

Amint a kötet címéből is kitűnik, nem hagyományos tanulmánygyűjteményről van szó. A *Somorjai disputa* egy Somorján 2002. december 14-én megrendezett irodalmi szimpózium, amelyen a *Bárka* folyóirat meghívott szerkesztőin, Elek Tiboron és Grecsó Krisztiánon kívül számos fiatal szlovákiai magyar irodalomtörténész, kritikus, illetve író és költő vett részt. A kötet az ő előadásuk szerkesztett változatát közli, illetve több olyan érdekességet, amely dinamikussá, élővé teszi a gyűjteményt, változatossá varázsolja a szerkezetét, és egyben összefüggésbe ágyazza a rendezvényt. Az *Előszó*, a *Beköszöntő*, valamint a *Somorjai disputa* a sajtóban és a *Dokumentumok* címet viselő fejezetek mind-mind kontextualizálják az eseményt és annak tárgyait, igyekeznek rávilágítani lét-

rejöttének fontosságára és szükségességére, illetve bemutatják (fotókkal is illusztrálva) az előadókat. A *Dokumentumok* fejezetben a *Tervezet* a következőképpen foglalja össze a szimpózium célját: „Egy évente rendszeresen megszervezendő konferenciasorozat első fejezete a szlovákiai magyar irodalommal való folyamatos és programszerű foglalkozás lehetőségének megteremtése végett – intézményes keretek közt. A tanácskozások »módszertanát« e tudományos igényű, periodikus összejövetelek során az együttgondolkodás, a problémafelvetés és az elvágzandó (kijelölendő, érdeklődésre, megvitatásra számot tartó) feladatok meghatározása adná” (265. o.). Az előadások a kötetben e célokat szem előtt tartva „hangzanak el”, miközben a *szlovákiai magyar irodalom* tematikus meghatározás meglehetősen tág értelmezési horizontot nyit: a szűkebb értelemben vett irodalom mellett az irodalomkritika és irodalomtudomány legitimálása, egy új szlovákiai magyar kritikusnemzedék bemutatkozása a leghangsúlyosabb, hiszen – amiképp Németh Zoltán a *Fiatal szlovákiai magyar kritikusnemzedék a somorjai dispután* című, a kötetbe beemelt cikkében fejtegeti – az irodalomkritika és így a recepció és a kanonizáció a szlovákiai magyar irodalom kontextusában hiányos volt, vagy nem működött az irodalomtudomány korszerű, a '90-es években Magyarországon is népszerűvé vált fogalomrendszerének használatára nélkül. A kötetben szereplő fiatal irodalomtörténészek és kritikusok írásai pedig pontosan ezt a hiányt fedik le, nem egy esetben a kanonizációs folyamatok gesztusértékű beindításával. Ez bizonyos értelemben identitásképző, vagy inkább „identitásfoltozgató” aktus a szlovákiai magyar irodalom számára, figyelembe véve, hogy recepció és kanonizáció az esetében is létezett, éppen csak rendkívül leszűkítve, és az anyaországból kitekintve, az anyaország által. Nem meglepő, hogy ezek után a kötet dokumentumokat, a sajtóban a szimpóziumról megjelent írásokat, véleményeket, sőt a támogatásért benyújtott pályázat tervezetét és a rendezvény meghívóját is lelkesen közli, explikálva a szlovákiai magyar irodalomkritika és irodalomtudomány örömteli újjászületését, a szlovákiai magyar irodalom recepció és kanonizációs folyamatainak helyi elin-